

Rydzyzna – Zarys historii Poczty 1769-1916

Rydzyniak – Nr 16 (2009)

RYDZYNA - Zarys historii Poczty 1769 – 1916

W czerwcu 2008 roku, w Rydzynskim Ośrodku Kultury odbył się „XVI Środowiskowy Przegląd Twórczości Plastycznej im. Ireny Okamfer - Rydzyna 2008”. Przegląd zorganizował Burmistrz Miasta i Gminy Rydzyna oraz Rydzynski Ośrodek Kultury. Celami tego Przeglądu były: „prezentacja dorobku twórczości artystów amatorów, pobudzenie aktywności twórczej mieszkańców Rydzyny i okolic, stwarzanie możliwości prezentacji prac oraz wymiana doświadczeń, utrwalenie obecności regionu rydzynskiego na mapie kulturalnej kraju”. Dziedzinami zainteresowań twórców były: malarstwo, rysunek, grafika, rzeźba, haft, makrama, tkanina artystyczna, fotografie. W XVI Środowiskowym Przeglądzie Twórczości im. Ireny Okamfer udział wzięło 19 artystów prezentujących 75 prac.

Dziedziną, która po raz pierwszy została zaprezentowana w Przeglądzie była filatelistyka. Zaprezentowano eksponat filatelistyczny („część zbioru filatelistycznego przewidzianego do eksponowania na wystawie filatelistycznej ułożonej wg zasad obowiązujących w poszczególnych klasach konkursowych”) pn. „Rydzyna - Zarys Historii Poczty 1769 - 1916”, zawierający 16 kart filatelistycznych z 30 przesyłkami pocztowymi wysłanymi z Rydzyny, bądź odebranymi w Rydzynie z okresu I Rzeczypospolitej, Zaboru Pruskiego, Księstwa Warszawskiego i Cesarstwa Niemieckiego. Przesyłki datowane są w okresie przedznaczkowym (w tym stemplowym) i znaczkowym¹. Skompletowanie zbioru napotkało na znaczne trudności, jako że nie zostało się wiele tego rodzaju dokumentów ze względu na wojny, brak archiwów, różne administracje państw, do których należała Rydzyna, jak i to, że miasto Rydzyna było i nie jest wielkim ośrodkiem, co z natury rzeczy ogranicza ilość korespondencji zamieszkałej tutaj ludności. Niemniej przedstawione przesyłki cechują się dobrym stanem zachowania, co pokazują załączone fotografie listów. Cennym jest również to, że listy są pisane bądź podpisane przez ówczesnych właścicieli Rydzyny, książąt Sułkowskich, burmistrzów Rydzyny i innych wysokich urzędników. Wszystkie dokumenty wysyłane do Rydzyny posiadają potwierdzenia odbioru przez adresatów.

Rydzyna, miasto leżące 10 km na południe od Leszna, uzyskało prawa miejskie w 1422 roku na podstawie przywileju Króla Władysława Jagiełły. Prężne życie gospodarcze zapoczątkowane przez założyciela miasta Jana z Czerniny spowodowało, że zainteresował się nim Rafał Leszczyński, który miasto to wykupił w 1685 roku od potomków Jana z Czerniny - Rydzynskich. W 1738 roku klucz i miasto przejął od króla Stanisława Leszczyńskiego książę Aleksander Józef Sułkowski. Od tego momentu rozpoczyna się wzmiankowana w prezentowanych dokumentach historia poczty w Rydzynie. Placówka ta nie miała statusu takiego jak Poczta w Lesznie, niemniej zaznaczano ją na starych mapach jako stację zmiany koni w dyliżansach pocztowych. Urządzenia pocztowe na ziemiach polskich sięgają czasów króla Bolesława Chrobrego. Zadania poczty, mówiąc językiem współczesnym, były wówczas realizowane poprzez różnego rodzaju czynniki, jak podwozy, przez posłańców pieszych i konnych, przede wszystkim dla dostarczania do ośrodków władzy jak i ludności, listów i pism królewskich. Ten sposób komunikowania wykorzystywano przez 5 wieków do przekazywania informacji ogłaszających obrady i uchwały Sejmu,

1. Encyklopedia Filatelistyki. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1993. Wydanie 1 (s.360).

poleceń Króla do poddanych, senatorów, wojewodów czy starostów królewskich. Połączenia pocztowe organizowały również wówczas klasztory, zakony, księżęta, czasem gildie kupieckie. Na powstawanie tych quasi poczt miał niebagatelny wpływ rozwój miast oraz handel wewnętrzny, jak i międzynarodowy. Polskę przecinały szlaki handlowe z zachodu na Ruś i dalej, z Gdańska na Węgry, łącząc się z szlakami azjatyckimi. Wszystko to jednak nie było pocztą w rozumieniu dzisiejszym. Na ziemiach polskich stosunki wobec poczty sformułował król Zygmunt III Waza.

Charakter poczty ustanowił król Stanisław August Poniatowski w Uniwersale z 1764 roku o opłatach pocztowych i regularnym biegu poczt, jako instytucji wówczas nowoczesnej, usankcjonowanej królewskim prawem. Król wydał regulamin pocztowy, powstały nowe trakty pocztowe regulowane Uniwersalem o naprawie dróg i przeprawach na traktach pocztowych. W 1796 roku wprowadzono sztafety, kurierów oraz po raz pierwszy ustanowiono doręczanie przesyłek pocztowych przez listonoszy. Rozbiory Polski siłą rzeczy spowodowały włączenie poczty polskiej do poczt państw zaborczych. Poczta w Rydzynie została włączona do poczty pruskiej. Na przełomie XVIII i XIX wieku w Wielkopolsce funkcjonowały 24 regularne linie pocztowe. W tym czasie regularnym kursem były połączone m.in. Wrocław, Rawicz, Leszno, Poznań; Poznań, Leszno, Rawicz, Wrocław². Z całą pewnością można więc twierdzić, że Rydzyna leżała na trasie tych kursów, tym bardziej, że była siedzibą możnego rodu Sułkowskich. Niestety nie zachowały się żadne dokumenty w Państwowym Archiwum w Lesznie i w Poznaniu dotyczące poczty w Rydzynie, oprócz mapy pocztowej Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Poznańskiego z 1817 r. znajdującej się w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Wrocławiu³, na której jak już wspomniano przy miejscowości Rydzyna, widnieje rysunek trąbki pocztowej oznaczający węgielny tej mapy (cyt.) „stacje lub pocztamt podległy”. Z dużą więc dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że w Rydzynie była wówczas przynajmniej poczthalteria, czyli stacja wymiany koni przy dyliżansach pocztowych.

Nie znaleziono żadnych informacji, w których miejscach miasta znajdowały się wówczas urzędy pocztowe i sam urząd pocztowy Rydzyny. Zachowana ilość i jakość przesyłek świadczy o tym, że niewątpliwie takie musiały istnieć. Na marginesie, warto było by podjąć stosowne badania w tej sprawie. Tym bardziej, że przepisy pocztowe wprowadzone przez wspomnianego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego były „precyzyjne i dalekowzroczne”. Instrukcje królewskie dotyczyły m.in. zabudowań poczt, stacji wymiany koni, mieszkań urzędników pocztowych i innych. Powstałe w 1807 roku Księstwo Warszawskie, w skład którego wchodziła Rydzyna, posiadało około 250 placówek pocztowych, 6 głównych traktów pocztowych i około 110 traktów bocznych. Rydzyna była miejscowością leżącą na głównym trakcie pocztowym, o czym wcześniej wspomniano. Zachowane przesyłki eksponowane w zbiorze z tego okresu dobitnie o tym świadczą. W XIX wieku rozpoczęto budowę kolei żelaznej, w tym linie Leszno-Wrocław i Leszno-Poznań. Miasto Rydzyna leżało na szlaku kolejowym z Leszna do Wrocławia i z Wrocławia do Poznania. Przesyłki pocztowe zatem zaczęto wysyłać o wiele szybszymi liniami kolejowymi, kursy wozami konnymi i dyliżansami traciły na znaczeniu, jednak mimo to nadal wozy konne, posłańcy (listonosze) dostarczały przesyłki pocztowe do miejscowości nieleżących na szlakach kolejowych. Wiosną roku 1831 szerzyła się w Europie epidemia cholery. Przesyłki podlegały dezynfekcji poprzez nakłuwanie i odkażanie w specjalnych pojemnikach.

2. „Krajowa Wystawa Filatelistyczna - 325 lat Poczty w Lesznie” Zarys Historii Poczty w Lesznie. Edmund Jankowski (s.32).

Wydawca: Muzeum Okręgowe w Lesznie, koło Miejskie PZF w Lesznie. Leszno 2008 r.

3. Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Pismo Znaku: AZ 481/11

4. Zarys Historii Poczty w Lesznie. Edmund Jankowski (s. 39-40)

Niestety prezentowany zbiór nie zawiera takiej przesyłki ze względu na niewielką zachowaną ich ilość, która przetrwała do dni dzisiejszych. Do kasowania wprowadzonych w 1850 roku znaczków poczta pruska wprowadziła kasowniki składające się z 4 kół symetrycznych z wpisaniem w środku numerem urzędu pocztowego. Dla Rydzyny przeznaczono numer 1224⁴. W zbiorze brak przesyłki z kasowanymi znaczkami stemplem tzw. numerowym. I Wojna Światowa spowodowała, że Wielkopolska, a z nią Leszno i Rydzyna wróciły do Polski. Miało to oczywiście ogromny wpływ na funkcjonowanie poczty. Ponieważ w zbiorze znajdują się przesyłki do 1916 roku, warto wspomnieć o ciekawych pocztówkach, oczywiście Zamku Rydzynskiego (Fot. 28 i Fot. 30), który był wówczas miejscem obozu internowania dla jeńców wojennych. Przy opracowaniu zbioru pn. „Rydzyna - Zarys historii Poczty 1769-1916” uwzględniono okres końca 18 wieku, następnie okres 1800-1807, przynależności do Prus po drugim rozbiore Polski, okres 1807-1815, przynależności do Księstwa Warszawskiego oraz okres, 1815-1919 kiedy Rydzyna znalazła się ponownie pod zaborem w pierw pruskim, a od 1871 Cesarstwa Niemieckiego.

Niewątpliwie jedną z ciekawszych i najstarszych w zbiorze przesyłek jest list - memoriał Księcia wysłany 30.03.1766 roku z jego kancelarii do „Burmistrza książęcego miasta Rydzyny”, przypominający Burmistrzowi o kilku problemach spoczywających na nim i o obowiązku informowania Księcia o ich realizacji.

Większość przesyłek z okresu przedznaczkowego oraz tzw. stemplowego pisana była na papierze czerpanym z różnego rodzaju znakami wodnymi. Ułatwiała to zamykanie listu poprzez odpowiednie składanie bez stosowania koperty, których wówczas nie znano oraz zabezpieczanie treści odciskiem pieczęci lakowej, opłatkowej bądź tuszowej. Analizując prezentowany eksponat filatelistyczny można stwierdzić, że przedstawia on sposób komunikowania się za pomocą listów i pokazuje jak ten sposób ewoluował na przestrzeni prawie 150 lat. Eksponat wystawiano na Krajowej Wystawie Filatelistycznej - 325 Lat Poczty w Lesznie, gdzie uzyskał w kategorii zbiorów jednoekranowych ocenę w postaci Medalu Srebrnego.

Wszystkie eksponaty prezentowane w tym artykule pochodzą ze zbiorów własnych Autora.

Fot. 1. 30.03.1766. I Rzeczpospolita. Adresowa część listu - memoriału Księcia Augusta Sułkowskiego do Burmistrza książęcego miasta Rydzyny, podpisany przez prawnika kancelarii Księcia. Napisany w języku niemieckim na książęcym papierze stemplowym. Opłata 4 korony. Pieczęć lakowa nadawcy (dostępnie rzadko spotykana) Księcia Augusta Sułkowskiego w znakomitym stanie. W środku herb Sułkowskich „Sulima”, dookoła napis: „SIEGEL ZU REISEN 1752 HOCHFÜRST”, „GIET...”

5. „Katalog Specjalizowany Znaków Poczty Ziemi Polskiej 1990 L1” (s.124), KAW 1989.

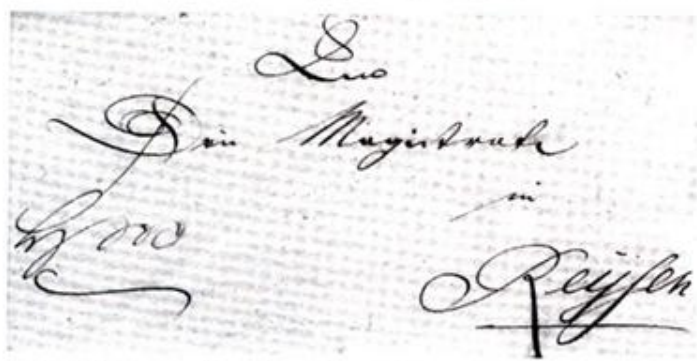
6. W języku niemieckim tytuł „HOCHFÜRST - KSIĄŻĘCA WYSOKOŚĆ”.

Fot. 2. 25.06.1772. I Rzeczpospolita. Część adresowa listu z Rydzyny napisanego przez Księcia Augusta Sułkowskiego na papierze stemplowym w języku niemieckim, do gospodarza w pobliskiej Kłodzkiej, dostarczony przez mieszkańca Moraczewa. List podpisany przez Księcia. (U dołu z prawej strony).

Fot. 3. Sygneta (stempel na dokumencie) na papierze stemplowym Księcia Augusta Sułkowskiego (FAS) Fürst Anton Sułkowski, lewa strona. Sygneta Rydzyny (GR) Gemeinde Reisen, wewnątrz dokumentu. Po lewej.

Fot. 4. Oryginalny podpis Księcia Augusta Sułkowskiego. Poniżej.

Fot. 5. List z okresu I Rzeczypospolitej wysłany z Leszna do Rydzyny. Oplata porto 2 grosze. Na odwrocie stempel suchy, opłatkowy, zamykający list. Papier listowy czerpany z znakiem wodnym „jeździec na koniu”.

7. Katalog Sygnet na Złotych Polskich od XVIII wieku. Władysław Ługowski, Jan Zaborowski. Wydanie IV Leszno 2006.

8. Encyklopedia Filatelistyki, (s. 529).

9. Katalog Znaków Wodnych Papierów Stemplowych. Jan Zaborowski, Władysław Ługowski. Leszno 2000, (s. 33).

Fot. 6. 11.10.1800. Zabór pruski. List urzędowy wysłany z Rydzyny przez Zarząd miasta do obywatelki Rydzyny Traugott Weichert. List podpisany przez burmistrza Rydzyny Weigta.

Fot. 7. Wewnątrz dokumentu pieczęć lakowa miasta Rydzyny: "RYDZYNA ANNO 1422 SIGILLIUM OPPIDI", w środku herb Rydzyny.

Olu
 Kirchengeschichte, Registrat
 Kirchengeschichte
 Reisen

Fot. 8. 20.03.1801. Zabór pruski. List do Magistratu Miasta Rydzyny. „Kirche Sache”, „Sprawa Kościelna”. Taki napis oznaczał, że przesyłka jest wolna od opłat pocztowych.

Kirchengeschichte
 Kirchengeschichte
 Reisen

Fot. 10. 10.10.1801. Zabór pruski. List do magistratu miasta Rydzyny. Na liście adnotacje urzędnika pocztowego w Rydzynie - zaznaczenie czerwonym atramentem, co prawdopodobnie oznaczało skierowanie listu do doręczania adresatowi.

Kirchengeschichte
 1801.
 Kirchengeschichte
 Kirchengeschichte
 Reisen

Fot. 9. 31.03.1801. Wewnątrz przesyłki potwierdzenie odbioru przez Zarząd Miasta Rydzyna.

Kirchengeschichte
 Kirchengeschichte
 Kirchengeschichte
 Reisen

Fot. 11. 27.01.1802. Zabór pruski. List wystany z Dobrzyca do burmistrza Rydzyny Weigta. Z lewej strony napis „per Express”. Jedna z pierwszych przesyłek ekspresowych.

Fot. 12. Potwierdzenie odbioru: Rydzyna 2.07.1802. Podpis burmistrza Weigta

Fot. 13. 27.12.1803. Zabór pruski. „Wyłożenie pocztowe”¹⁰, czyli tzw. list forszusowy na papierze stempłowym. Niezwykle ciekawy list. Pisany do Rydzyny. Nadawca otrzymywał należność przy nadaniu listu. Poczta inkasowała wyłożoną kwotę od odbiorcy, tutaj 6 groszy srebrnych. Na zewnętrznej stronie listu adnotacje urzędnika pocztowego Rydzyny zakreślone czerwonym atramentem.

Fot. 14. 7.6.1810. Księstwo Warszawskie. List wysłany z Rydzyny do Magistratu w Lesznie. Po odebraniu przesłany dalej w dniu 4.4.1810 do Podprefektury w Wschowie. Napis: „Sprawa urzędowa”, co oznaczało, że przesyłka jest wolna od opłaty pocztowej.

10. Encyklopedia Filatelistyki (s. 161, 617).

Fot. 15. 7.6.1810. Księstwo Warszawskie. Druk urzędowy od Prefekta Departamentu Poznańskiego do Burmistrza Miasta Rydzyny w sprawie zapłaty i asygnowanej bonifikacji za wydaną Wojsku Polskiemu żywność. Pokwitował 19 czerwca 1810 roku burmistrz Mielke. Zachowana sygnatura akt: „399 Juni”.

Fot. 16. Nagłówek druku urzędowego Prefektury Poznańskiej. Z prawej strony poświadczenie odbioru i wykonanie zlecenia przez burmistrza Rydzyny.

Fot. 17. Odcisk pieczęci lakowej Miasta Rydzyny, napis „SIGILLIUM OPPIDI RYDZYNA 1422”.

Wielmożnemu Jm. B. Panu
Stokowskiemu
Podpułkownikowi i Komendantowi
Placu
Kawalerii Krzyża Wojskowego
Wielmożnemu Wz. P. Panu
w Lesznie

Fot. 18. 20.5.1812. Księstwo Warszawskie. List wysłany z Rydzyny „Do podpułkownika Hipolita Stokowskiego Komendanta Placu, w Lesznie, Kawalera Krzyża Wojskowego” pisany po polsku, wysłany „przez konnych”

Do
Jm. Dozorca Magazynu JK
w Rydzynie
przy ten paka sub lettera
w Rydzynie

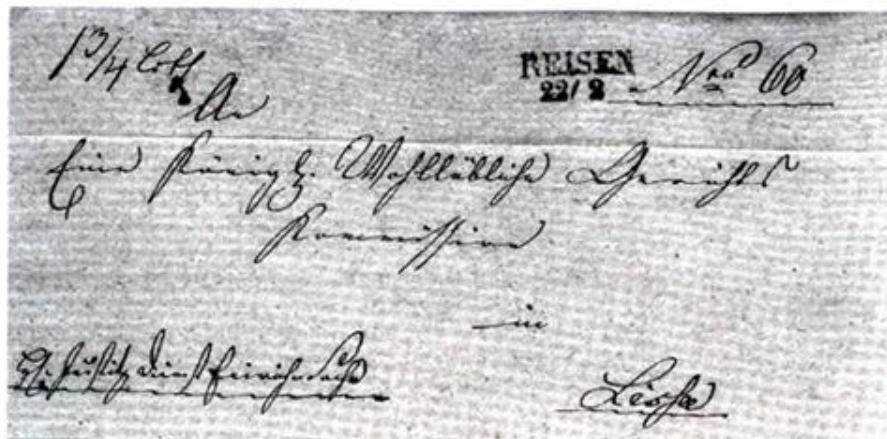
Fot. 19. 4.9.1812. Księstwo Warszawskie. List paczkowy, („przy ten paka, sub lettera”). Wystany przez Podprefekta Powiatu Wschowskiego do „Dozorca Magazynu JK w Rydzynie” z paczką zawierającą formularze wojskowe na żywność. Sygnatura: Nr 11 Wrzes. Odebrany w Rydzynie 16 września 1812 r. Niezwykle ciekawa przesyłka: tzw. paczkowa. List dołączany do paczki. Dostęć rzadko spotykana. W znakomitym stanie zachowania. Jak większość przesyłek z okresu Księstwa Warszawskiego pisany po polsku. Poniżej dwa przykłady listów z tego okresu pisanych po niemiecku.

An
Hr. Komisarz Marszowy Bishof
in Rydzyn

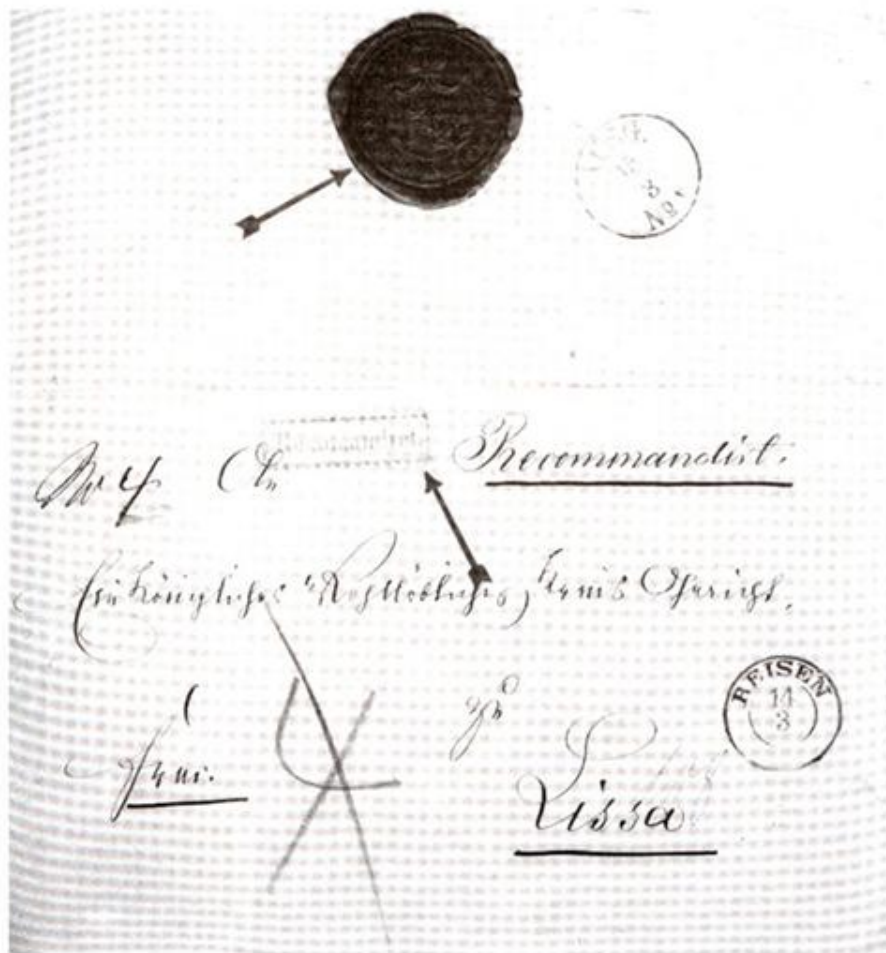
Fot. 20. 15.11.1815. Księstwo Warszawskie. List z Wschowy do Komisarza Marszowego Bishofa w Rydzynie. Inicjały: „MS” oznaczają: „Militarische Sache”, czyli „Sprawa wojskowa”, co zwalniało od opłat pocztowych.

An
in Königl. Majestätlich
Etappen Direction
Militaria
per Express

Fot. 21. 18.11.1815 Księstwo Warszawskie. List wysłany z Poneca do Królewskiej Dyrekcji Etapu w Rydzynie. Dodatkowe napisy: „Militaria”-„Przesyłka Wojskowa”, „Citissime”- „Jak najprędzej”, dodatkowo: „per Express”. Większość przesyłek wojskowych przekazywana była do adresatów konno (patrz Fot.18), listy te jednak były oznaczone również napisami „Militaria”, „Przesyłka Wojskowa”, „Służba Wojskowa”, „Sprawa Wojskowa”. Oznaczało to, że przesyłki były wolne od opłat pocztowych, a dodatkowe napisy szczególnie: „Citissime”, „per Express” nakazywały poczcie jak najspieszniejsze ich doręczenie. Można powiedzieć, że były prekursorami późniejszych pospiesznych przesyłek ekspresowych”.

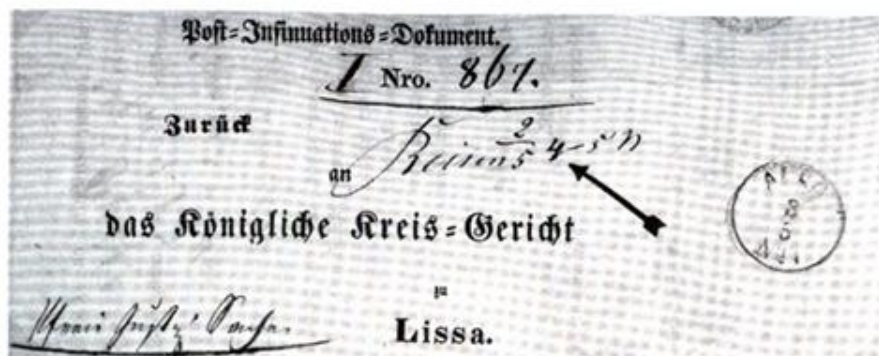

Fot.22. 22.02.1827. Zabór pruski. List wysłany z Rydzyny do „Królewskiej Komisji Powiatowej w Lesznie”. Napis: „Sprawa prawnicza”. Na liście odcisk pieczęci nadawczej dwuwierszowej: „REISEN 22/2”. Typ V wg klasyfikacji filatelistycznej opisanej w Katalogu Specjalizowanych Znaków Poczтовых Ziem Polskich 1990. Początek wprowadzania urzędowych stempli nadawczych tzw. „okres stemplowy” w zaborze pruskim datuje się na lata 1816-17. Stempel na prezentowanej przesyłce był używany w latach 1825 do 1868. Nr rejestru 60. Oplata 1 ¼ florena. Na odwrocie listu odcisk malej, okrągłej pieczęci odbiorczej Poczty w Lesznie, typ A wg klasyfikacji wyżej wymienionego Katalogu.

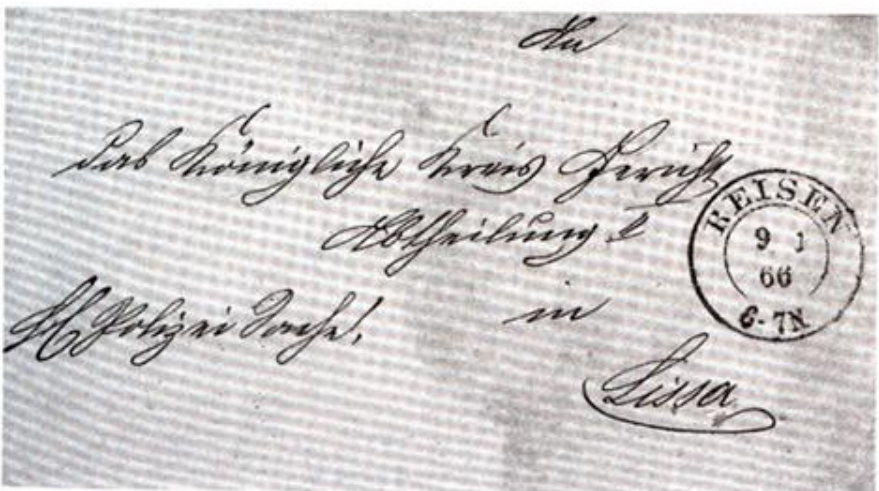

Fot. 23 (Na następnej stronie). 14.03.1831. Zabór pruski. List wysłany z Rydzyny do Leszna przez „Ordynację Rydzynską” do „Królewskiej Komisji w Lesznie”. Przesyłka zabezpieczona na odwrocie okrągłą pieczęcią lakową z herbem książąt Sułkowskich z napisem dookoła: „KASSA CENTRALNA ORDYNACJI RYDZYŃSKIEJ”¹², jako stempel nadawczy. Odcisk pieczęci „Recomandirt” - polecony w kolorze czerwonym. Dostaje rzadko spotykany typ pieczęci, z napisem odrębnym w kolorze czarnym tej samej treści. „Frei” wolny od opłat pocztowych. Na liście znajduje się też odcisk stempla nadawczego, dwuobrózowego: „REISEN 14 3”. Jest to typ stempla VIII wg cytowanego Katalogu, używany był w latach 1839 do 1869. Cyfry 13 oznaczają dzień miesiąca cyfra 3 oznacza miesiąc marzec. Na liście znajdują się zakreślenia urzędnika pocztowego w kolorze czerwonym i niebieskim. Na odwrocie listu odcisk stempla odbiorczego jednoobrózowego: AUSG. 13 3 No1”. Typ stempla C. Cyfra 13 i 3 oznaczają, że list dotarł do Urzędu Poczтового w Lesznie tego samego dnia. Ten typ stempla odbiorczego używany był od połowy lat 50 do 80 XIX wieku. Należy zwrócić uwagę na znakomity stan zachowania szczególnie odcisku pieczęci lakowej. Pieczęć z nazwą „Recomandirt” oznacza, że jest to jeden z pierwszych listów później nazywanych „Polecony”.

12. Odcisk oryginalnego tłoka pieczętnego zachowanego w zasobach Archiwum Państwowego w Poznaniu. Poz. VI,7 X 14.

Fot. 24. 02.01.1860. Zabór pruski. Dokument zwrotny nr 867 z Rydzyny do Leszna. „Do Królewskiego Sądu Powiatowego w Lesznie. „Frei Justize Sache“, „Wolny od opłat, sprawa sądowa“. Urząd Pocztowy w Rydzynie z nie wiadomych powodów nie użył stempla nadawczego, chociaż w tym czasie takie już używano. Na przesyłce znajduje się ręczny napis nadawczy: „Reisen 2/5 4-5 n“. W Lesznie umieszczono odcisk okrągłego stempla odbiorczego typ C: AUSG 3/5 No 1”.

Fot 25. 09.09.1855. Zabór pruski. List wysłany z Rydzyny do: „Królewskiego Sądu Powiatowego Wydział II w Lesznie“. Odcisk stempla nadawczego dwuobrózkowego z godziną typ XII: „Reisen 9'1 66-6-7N“, używany od 1862 do końca XIX wieku. Napis na kopercie: „Polizei Sache“ - „sprawa policyjna“, wolny od opłat pocztowych. Na odwrocie koperty odcisk jednoobrózkowego stempla odbiorczego w Lesznie, typ C używanego od połowy lat 50 do 80 XIX wieku: „AUSG.10 1 No 1”.

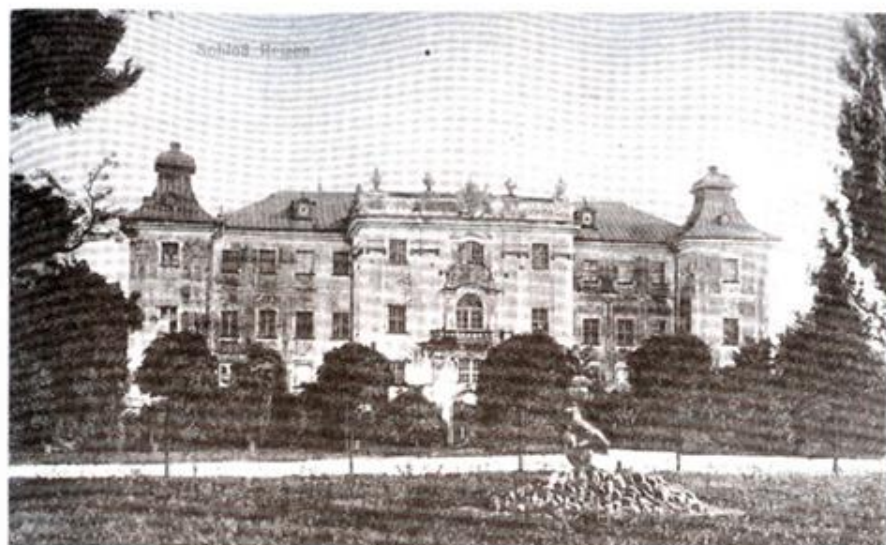
Fot. 26. 14.01.1892. Zabór w granicach Cesarstwa Niemieckiego. List z Rydzyny do „Urzędu Ksiąg Wieczystych w Lesznie“. Znaczek skasowany odciskiem datownika nadawczego jednoobrózkowego typu XIII, stosowanego od 1863 roku: „REISEN 14 1 92 z godziną nadania 1-8 V“ z dwoma gwiazdkami pięcioramiennymi. Na odwrocie koperty odcisk stempla odbiorczego typu F: „LISSA (BEZ. POSEN) 1 14 1 92 z godziną odbioru 9-10 V“, z jedną gwiazdką pięcioramienną z lewej strony stempla odbiorczego.

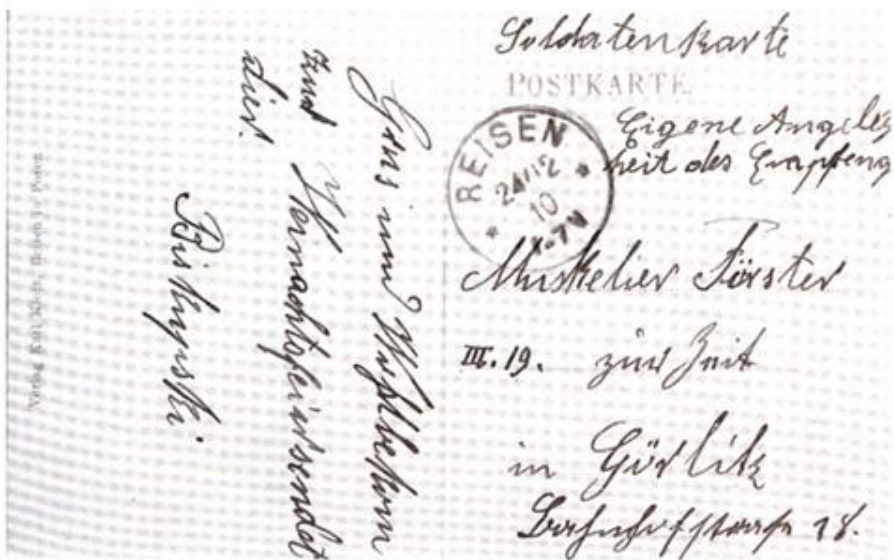
Fot 27. 20.06.1908. Zabór w granicach Cesarstwa Niemieckiego. Kartka pocztowa wysłana z Rydzyny do Halle. Znaczek pocztowy „Germania“ skasowany datownikiem jednoobrózkowym z napisem: „REISEN 20'6 08g 8-4 n“, na bokach dwie pięcioramiennie gwiazdki. Datownik nadawczy typ XIII, stosowany od 1863 roku.

Fot 28. Widok Zamku Rydzynskiego na początku XX wieku.

Fot 30. Widok Zamku Rydzynskiego na początku XX wieku, strona północna.

Fot 29. Zabór w granicach Cesarstwa Niemieckiego. Kartka pocztowa „Soldatenkarte” - „pocztówka żołnierska”. Brak znaczka pocztowego - wolna od opłaty pocztowej. Wysłana z Rydzyny do Zgorzelca. Datownik nadawczy typu XIII: jednoobrózdkowy z napisem: „REISEN 24'12 10 1-7N”, na bokach dwie gwiazdki pięciopromienne.

Fot 30. 24.11.1916. Zabór w granicach Cesarstwa Niemieckiego. Kartka pocztowa „Feldpostkarte” - „pocztówka żołnierska”, brak znaczka, wolna od opłaty pocztowej. Wysłana z jenieckiego obozu wojskowego w Rydzynie. Na kartce pocztowej znajduje się odcisk stempla nadawczego nowego typu dwuobrózdkowego z mostkiem, z napisem: „REISEN (Kr. LISSA) 24.11.16.9-10N”. Na odwrocie zdjęcie grupy strażników obozowych.